

מחודש

פרשת ראה

פניני וחידושי אור החיים הק'

המונע עצמו מן התורה הרי הוא מקולל מעצמו

וְהִקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ וְגו' וְפָרְתָם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְגו' (יח, כח). **פירוש** המונע עצמו משמיעת התורה הרי הוא מקולל מעצמו, וזה הוא שיעור הכתוב, **והקללה - אם לא תשמעו** זו היא הקללה. ועוד לו שייסבבנו לסור מכללות דרך החיים, כמו שגמרו אומר **וסרתם מן הדרך** וגו', ולא זו אלא יחצוב לו בארות נשברים, כאומרו **ללכת אחרי** וגו'.

שיחיו מצפים לקיים המצוות

וְשָׁמְרָתֶם לְעִשׂוֹת וְגו' (יח, כט). **פירוש**, לפי שהמצוות שבא לצוות עליהם הם תלויים בארץ, לזה אמר להם **שישמרו**, על דרך אומרו (בראשית לו יח) ואביו שמר את הדבר, והכונה שיהיו מחכים לעשותם, והכונה בזה שהגם שבזמן שהוא מדבר עמהם אינם בידם לעשותם, יהיו משמרים [מצפים] הדברים לעשות אותם כשיגיע העת:

בהתצמנות במעשים טובים עוקרים הס"א

אֲבָד תֹּאבְדוּן אֶת כָּל הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבַדוּ שָׁם הַגּוֹיִם (יח, כט). **ובדרך** רמז יכוין הכתוב, לרמז איבוד לכה הנעלם גם כן בכח עם בני ישראל, שכאשר יתעצמו בתעצומות המעשה הטוב, יאבדו נגלה ונסתר מהם. והוא אומרו **כל המקומות אשר עבדו שם**, פירוש אשר מגעת שם עבודתם שהוא כסא ס"מ הרשע לעקרו, כי בנפילת כח זה יתעצם כח העליון, והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד ט).

צריך קודם לגרום ואח"כ לעיין כדי להבין

שָׁמַר וְשָׁמְעָתָ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' (יח, כח). **עוד** יתבאר על פי דבריהם ז"ל (שבת סג.) שאמרו 'ליגרס איניש והדר ליסבר', והוא אומרו **שמור ושמעת**, פירוש **שמור** שישמור ידיעת ההלכה - והיא הגירסא, ו**שמעת** היא הסברה - לכון שמועותיו בשכלו:

ע"י שמירת המצוות יוכה להבין התורה

שָׁמַר וְשָׁמְעָתָ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' (יח, כח). **עוד** יתבאר על דרך אומרו ז"ל (זוהר ח"ג רע"מ קנג.) כי מי שהוא בעל עבירות שערי דעת התורה ננעלים בפניו. ... וזה שהעיר הכתוב במאמר זה **שמור ושמעת**, פירוש אם אתה רוצה שתעמוד על אמיתת התורה להבין אמריה, **שמור** המצוות לבל תעבור עליהם, ובזה **ושמעת את כל** וגו'.

משה רבינו יכל להוכיח את בני, כי הכיר העוה"ז ועולם העליון

ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרִכָּה וְקִלְלָה: (דברים יח, כו)

ראה אנכי נתן וגו'. צריך לדעת למה אמר לשון ראה על הדברים. עוד אמרו **אנכי**. עוד למה אמר לשון יחיד, כיון שכל הפרשה כולה כלשון רבים נאמרה:

ונראה שהכוונה היא, כי לפי שצא להבחיר בעולם העליון ולהמעיט כל טובות עולם הזה, וכדי שיתאמתו אלכלם הדברים צריך שהמוכיח יהיה בו שני עניינים, א' שיכיר הכרה חושית בטוב העליון, והב' שהשיג השגת טוב עולם הזה וקנייניו, כי אם המוכיח יהיה מושלל מקנייני עולם הזה, לא יאמנו דבריו למשיגי טובת עולם הזה, כי יאמרו אין אומרים למי שלא ראה יבא ויגיד, שאם היה טועם טעמי הנאות גדולת העולם הזה וקנייניו ותענוגיו לא היה ממאסו ובוחר בזולתו, ובזה לא יטו אזנס לקבל דבריו. גם הבא להפליג בטוב עולם הבא, לא יולדקו ולא יאמנו דבריו לשכל הטבעי, כל שהוא עצמו אין דבריו אלא מפי האמונה, והוא לא ראה ולא ידע:

ולזה אמר מושיע ורב האיש משה, **ראה אנכי**, פירוש אלי תראו, ותלדיקו ותשכילו להלדיק הדברים, כי הוא השיג להכיר טוב עולם הזה, כי היה גדול מאוד וגבור ומלך ועשיר גדול כאומרו ז"ל (שבת כב; נדרים לז.) ויָפָה דוֹלֵי אֶף נָעִים (שה"ש א טז; וראה זוהר ח"ב ננד.) גם בטוב העליון הכיר, כי עלה שמים וטעם טעם עליון, ואחר שהשיג הכרה חושית הכרת שני דברים והשגתם, אמר להם הדברים האמורים צענון, כאשר אבאר. ואומרו **ראה** לשון יחיד, כי ראה זו כלן שוים בהכרתה כאיש אחד, שגלוי לכל השגת משה בעולם הזה ובעולם הבא:

כל אחד יכול להיות כמשה

עוד יראה במאמר **ראה אנכי**, על דרך אומרו ז"ל (רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ב) יכול וכלן אדם לעשות עצמו כמשה רבינו. והוא מה שהעיר, כי אליו יראו להדמות אליו כל הבא ליקרב לעבודת הקודש עבודת ה', ולא יעריכו עצמן עם מה שלמטה מהם ויהיו צעני עצמן כי כביר מלאה ידם. ואמר וראה לשון יחיד, אולי שלא אמר רמז זה אלא ליחיד עם אשר יכינו עצמן להשגה עליונה, כי מי ומי הראוי להשיג השגה זו להיות כמשה, וכנגד שאר כללות ישראל אמר **נתן לפניכם**:

כל בני תורה יש להם ניצוץ ממש

ובדרך רמז ירמוז על פי דבריהם ז"ל שאמרו (זוהר ח"ג רעג.) שכל בני תורה יש להם ניצוץ ממש, ואין צריך לומר הדור ההוא ששמעו מפיו, שהם חלק ממנו. והוא מה שרמז במאמר זה **ראה אנכי**, פירוש כאלו מדבר עם עצמו ואומר לו **אנכי**, כי כל ישראל יתיחסו אליו, וכשהוא מדבר עמו כאלו מדבר עם עצמו,

ולזה גם כן אמר **ראה** לשון יחיד, כשיעור אנכי שהוא לשון יחיד יאמר עליו ראה:

עוד ירמוז על ה' שקרא ואמר אֲנֹכִי (שמות כ ג). וזה הוא שיעור הכתוב, **ראה** כי אותו שקרא ואמר לכס **אנכי**, הוא **נתן לפניכם** וגו'. ואומרו **ראה** לשון יחיד, כי בערך דבר זה כלן יהיו שוים כאחד, לדעת כי ה' הוא הנותן לפניכם **ברכה** וגו'.

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את הברכה אשר תשמעו אל מצות וגו': וקללה אם לא תשמעו אל מצות וגו': (יא, כו-כח)

דרך הצדיקים ברכה היא, אע"פ שיש בה צער

אות נפש הבהמית, ויערב לכם, מישור זה לקללה יחשב:

א"י היא ברכה רק בתנאי שמירת המצוות

עוד יתבאר כל הכתוב על זה הדרך, לפי שאמר להם בסמוך נחלת הארץ (לעיל פס' כד) כל המקום אשר תדרוך פה רגלכם זו לכם יהיה, לזה אמר להם **ראה אנכי נתן וגו'**, פירוש נתינה זו שה' נותן לכם היום, דקדק לומר היום כי ברכה זו שאמר להם 'כל מקום' וגו', לא נאמרה להם עד היום הזה. ואומרו **ברכה וקללה** פירוש יס בנתינה זו ברכה ויס בזה קללה. וחזר ופירש את הברכה אשר תשמעו, פירוש אם תשמעו תהיה נתינה זו לכם לברכה, ואם לא תשמעו אין זו לכם כי אם קללה, שבאמצעותה יתקנאו בכם האומות, ויאבדו אתכם ממנה בנקמה גדולה, גם תהיה להם ההנאה ממנה לרעה להם לעולם הנאחי, כדרך אומרו (לעיל פס' י) ומשלים לשנאיו אל פניו להאבדו, ועיין בסמוך:

נותן לפניכם היום וגו'. ... עוד יתבאר על פי מאמרם ז"ל (ספרי ג) שאמרו 'משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין, אחד תחילתו מישור וסופו קואים, ואחד תחילתו קואים וסופו מישור, והיה מודיע לעוברים ופועים להם אתם רואים שציל זה שתחילתו מישור, בשנים ושלשה פסיעות ואחם מהלכים במישור (וכו') וסופו וללאת לקואים' וכו', ע"כ. והוא אומרו **נותן לפניכם וגו'**, פירוש שני מיני טובות, ובכל אחת יס ברכה וקללה. כי דרך הרשעים יס בו מישור בתחילה וקואים בסופו הרי **ברכה וקללה**, ודרך החיים גם כן תחילתו קואים וסופו מישור, הרי ברכה וקללה גם כן. וחזר ופירש את הברכה פירוש לזה יקרא ברכה שאין ראוי לחוש לענף הקללה שבה, אשר תשמעו וגו', הגם שיש באמצעות זה כער – כי הצדיקים מטעמים בעולם הזה בהשתדלות המושכל, ועולמם קשה עליהם למה שצריכין בו. והקללה אם לא תשמעו, הגם שאחם מתעדנים בעולם ככל

התורה היא מתנה המופלא ביותר

את הברכה אשר תשמעו אל מצות יי אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: (יא, כז)

תיבת הברכה מצינת עולם שהוא מקור הברכה וכולו ברוך, וריבוי את לפירות הזכות שאוכל בעולם הזה. ודקדק לומר אשר גילה הכתוב שלא ראה הנביא לעשות הדבר בגדר הספק לומר 'אם', ואמר אשר שהוא דבר מוחלט כאשר קוותה להם נפש הצדיק. ותלה הכתוב הברכה בשמיעה, ולא הזכיר לא מעשה ולא שמירה, לפי שהשומע דברי אלהים חיים התורה מטיבה נפשו ומישרתו, כי יס בזה סם חיים כאומרם ז"ל (פתיחתא איכ"ר ב) וזה לשונם: 'המאור שבה מחזירן למוטב', לזה תלה הכל בשמיעה:

את הברכה אשר וגו'. אמרו את, להעיר כי מלבד הברכה המושגת מדרך ה', עוד לו עמה יעוד הטוב, והוא אשר תשמעו, כי השמיעה בתורה הוא תענוג מופלא ומחיה הנפש, כאומרו (ישעי' נה ג) שמעו וקחי נפשות, והמרגיש בטעם התורה תשיחנו נפשו כי עליו לשלם גמול טוב למתן מתנה טובה מופלאת, ואין צריך לומר שאין לתבוע שכר עליה: **עוד** יראה על פי דבריהם ז"ל שאמרו (קידושין מ) 'זכות יס לה קרן ויס לה פירות', והוא מה שרמז באומרו את הברכה, כי

גזירות חז"ל הם המעמידים דורות בני"

שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוה למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם בי תעשה הטוב והישר בעיני יי אלהיך: (יב, כח)

מה שרמז במאמר את כל, פירוש את לרבות כל גזירות ושמירות וגדרים שיחדשו רבותינו ז"ל, ואומרו כל, פירוש שבאמצעות הגדרים יהיו הדברים נשמרים בשלימות, והוא אומרו כל הדברים כי זולת זה אין המורה נעשה כולה בשלימות, שבאמצעות הגדר אין נגרע ממנה דבר. וגמר אומר למען ייטב לך ולבניך, כי גדרים וסייגים שעשו רבותינו ז"ל הוא דבר המעמיד דורות עם בני ישראל לעולם, להבדילם מכל כיעור והדומה לו:

ואומרו בי תעשה הטוב וגו', פירוש כי דברים שגוזרים חכמים אינם כי אם לעשות הטוב והישר בעיני ה', שכל דבריהם רצון הזהב. וכפי זה מאמר בי תעשה וגו' הוא גם כן טעם הציווי ושמעת, בי בזה תעשה הטוב והישר שורה ה', באמצעות הגדרים והסייגים, וזה מלבד הטוב המושג לדורות

שמור ושמעת. קשה שהיה לו לומר 'שמע ושמרת', ולמה הקדים שמירה לשמיעה. עוד מה ריבה צחיצת את וצחיצת כל. עוד למה לא אמר הטבת הבנים אלא בפסוק זה. עוד צריך לדעת אומרו בי תעשה הטוב, שנראה שכל לתת טעם למאמר למען ייטב, והלא כבר קדם ואמר שמור וגו' וגמר אומר למען וגו', הרי שהטובה האמורה היא שכר בעד השמירה והשמיעה שקדם לומר הכתוב:

אכן הכונה היא שמורה על שני דברים, א' תורה ומצוות ה' אשר כבר נודעו לישראל מפי משה, וב' אשר יגזרו רבותינו ז"ל הגדרים והסייגים אשר יחדשו. לזה כנגד תורה ומצוות שהם ידועים כבר בתורה אמר שמור, וכנגד דברים המתחדשים מרבותינו ז"ל אמר ושמעת, שצריך לקבל כל גזירת רבותינו ז"ל וסייגיהם. והוא

פניני וחידושי אור החיים הק'

ע"י משפט הנביא שקד מתבער היצר הרע מן העולם

וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ: (יג, ו). **אולי** שירמוז לאותו שקראו הקדוש ברוך הוא בשם זה (סוכה נב), דכתיב (בדלשית ח כא) 'יצר לב האדם רע', ולזה אמר הרע הידוע. והכוונה בזה, כי כשיעשו משפט בכיוצא בזה, מתבער הרע וניתש כחו, ולא יתעצם בלבנות בני אדם, כאומרו מקרבה:

המפור לצדקה ישולם לו בתוספת מרובה

לֹא תֵאֱמַן אֵת לְבָבְךָ וְגו': **כִּי פִתַּח תִּפְתָּח אֵת יְדְךָ לֹו**
וְהֵעֱבַט תִּעֲבִיטֶנּוּ וְגו'. (טו, ח-ז). **צריך** לדעת מה נתינת טעם הוא זה ללב אטום, ואולי שנתכוון לומר לו על דרך אומרו (משלי יא כד) 'יש מפזר ונוסף עוד', כי על ידי שפותח הוא ידו פותחים לו שערי שפע. והוא אומרו **כִּי**, פירוש טעם שאני אומר לך **שלא תאמץ** וגו' **כִּי פתוח**, פירוש אוצר הנעלם, אם אתה **תפתח את ידך**. וגמר אומר **והעבט** וגו', פירוש כשאתה פותח את ידך לו, אינך עושה אלא הלוואה דוקא, ותכף ה' ישלם לך בתוספת מרובה, ובזה יש טעם נכון ללבו שלא יתאמץ וכו'.

מאמלעות דבריהם ז"ל, ולדרך זה אומרו **כִּי תַעֲשֶׂה** הוא טעם נוסף למאמר **ושמעת**:

צריך לחזור על הלימוד אפי' שכבר יודע

עוד ירמוז הכתוב במאמר **שמור ושמעת**, שלא יאמר אדם למה לי ללמוד שמועה זו אחר שעמדתי עליה וידעתי מה שיש עלי לשמור במורה זו, תלמוד לומר **שמור**, פירוש והגם אחר שקמרת וממולא דבר אתה יודע שקדם ועמד על הדברים לדעת את אשר ישמור, ואף על פי כן **ושמעת**, פירוש אינך פטור מהגעת בשמיעתה של מורה:

ונשלמה פרים שפתינו

עוד יתבאר על דרך אומרו (הושע יד ג) וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ, והנה לפי שאמר **שמור וגו' את כל הדברים**, ודבר זה הוא מן גדר הנמנע שיכול האדם לקיים כל הדברים, לזה אמר **שמור**, פירוש כנגד מלות לא תעשה שהם ציד האדם לשמור עצמו מכל מלוות לא תעשה. וכנגד מלות עשה אמר **ושמעת**, פירוש יקיים המלות בלימוד שמיעתה בפה, ובזה נחשב עליך כאילו בזה לידך וקיימת אותה, ומעתה יכול לשמור ולעשות את כל הדברים:

רחם לשמירת ששה סדרי משנה

אַחֲרֵי יִי אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ וְאַתּוֹ תִּירָאוּ וְאַתּוֹ מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאַתּוֹ תַעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבְּקוּ: (יג, ה)

שצריך שיכוין אדם במאכלו ובמשתהו להצרות גופו לעבודת ה' וכו', דכתיב (משלי ג ו) בְּכָל דְרָכֶיךָ לְעֹהוּ וְגו', והוא מאמר **אחרי ה' אלהיכם תלכו** דלרכיכם:

ואותו תיראו – זה סדר מועד, ורמזם בחיבת אותו, כי שבת נקרא אור דכתיב (שמות לא יג, יז) אור הו', גם ימים טובים נקראים אורות (עירובין לו). ויחס להם המורא, על דרך אומרו ז"ל בספר תיקוני הזהר (תיקון טז כד): 'ירא שבת', שצריך לירא מעונשם: **ואת מצותיו תשמרו** – זה סדר נשים, שצריך לשמור הרבה מלות שבהלכות נשים ואיסורי ביאה וזיקות:

ובקילו תשמעו – זה סדר נזיקין, ורמזו במאמר **ובקילו תשמעו**, שצריך להטות אוזן לאשר ישפטו השופטים לחייב החייב ולזכות הזכאי, ולא יסור מכל אשר יורהו, וכמו שאמר הכתוב (להלן יז יב) וְהָאִישׁ וְגו' לְבִלְתִּי שָׁמַע אֶל הַפֶּה וְגו' אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וְגו': **ואותו תעבדו** – זה סדר קדשים, שכולו משפטי עבודת בית אלהינו: **ובו תדבקו** – זה סדר טהרות, שכולו משפטי הטהרות. ורמזו במאמר **ובו תדבקו**, כי באמלעות הטהרה יהיו ראויים לידבק בשכינה:

וחיון מדרכנו, יתבאר הכתוב שצא להזהיר על כללות התורה שכלל בששה סדרי משנה, על זה הדרך:

אחרי ה' וגו' תלכו – זה סדר זרעים, ולפי שיש בהם דין לקט שכחה ופאה ומתנות עניים, וכולן ממדותיו יתבדך. גם לענין מעשר שני שצריך להוליכו למקום אשר יצחק יי (להלן יד כה). גם בענין מעשר לוי, פירוש על דרך מה שאמרו ז"ל (שמו"ר לא יז) מעשה באדם אחד שהיה נותן מעשרותיו והיתה לו שדה מוציאה לו חלף וכו', לאחר זמן מת האיש ההוא ועמד בנו, שנה ראשונה רעה עינו במעשרו ופחת משיעור הצריך, לשנה הבאה הוציאה לו השדה כשיעור מה שפרע עליו אשתקד, לשנה אחרת פחת עוד הוציאה לו שדה כשיעור מה שפרע שנה שעברה, וכן על זה הדרך, ע"כ. הדברים מוכיחים כי לשיעור מה שהיה נותן היתה שדה מוציאה לו, לזה בא מאמרו יתבדך כאן וזה עליו שילך הוא אחר מעשיו יתבדך, פירוש לכת כפי מה שיתן לו, ולא יסובב שה' ילך אחריו כפי מה שיתן הוא מעשרותיו על אופן שכתבנו:

עוד נחזון הכתוב לומר לשון זה כנגד סדר זרעים, לפי שבו מחית האדם ומזונותיו, וכתב רמז"ס בהלכות דעות (פ"ג ה"ב)

בחסוה האדם נכנס לכמה דרגות רעות

כִּי יִסִּיתֶךָ אַחֲרֶיךָ בֶן אִמְךָ אוֹ בִנְךָ אוֹ בִתְךָ אוֹ אִשְׁתְּ חִיקְךָ אוֹ רֵעֶךָ אֲשֶׁר בְּנַפְשֶׁךָ בִּפְתָר לֵאמֹר גִּלְבָּה וְנַעֲבָדָה אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ: מֵאַלְהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבְתֵיכֶם הַקְרִיבִים אֵלֶיךָ אוֹ הִרְחִיקִים מִמֶּךָ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ: לֹא תֵאָבֶה לּוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תַחֲמֹל וְלֹא תִכְסֶּה עָלָיו: (יג, ז-ט). **וּבְקִלְתוֹ בְּאֵבָנִים וְמַת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחָהּ מֵעַל יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדֶיךָ:** (סס פס' יא)

בי יסיתך אחיך וגו'. צפרקה זו רמז ה' הערה גדולה, באופני ההסתה הבאה לאדם מעצמו, להטותו מדרך הטוב והישר. דע כי יש מסית שצא עם האדם מיום היותו בעולם, וכאומרים ז"ל (סנהדרין נא): צפסוק (בראשית ז ז) לַפְתָּח חַטָּאת רִצָּז, והוא מסית להאדם להרע:

עוד יולד באדם כח מסית שני באמצעות העצירה, אם עבר על מצוה אחת תולד בו כח החפץ רשע, סוד מאמר (אבות פ"ד מ"ב) 'עצירה גוררת עצירה', והאריכו בזה אנשי אמת (עיי' זוהר ח"ג ריד). לומר כי על ידי 'עצירה אחת קונה קטיגור אחד' (קס מ"א), ונוסף גם הוא על כח הרע הראשון להחטיאו, וכן שנים וכן שלשה כי ירבה לחטוא יגדל בו ההסתה, ולטעם זה אמרו (ברכות לד): 'מקום שבעלי תשובה עומדים אין לדיקים גמורים יכולין לעמוד':

עוד באמצעות נטות האדם לדרך לא טוב, יסובבנו קנות כח שלישי, שהוא נפש רעה, כדרך שיזכה האדם בחוספת נשמה יתירה בהתעלמותו בדרכי ה', כמו כן באמצעות דרכים הרעים יקנה חוספת נפש רעה להחטיאו:

עוד יוסיף מזה גדר רביעי, והוא להכנס נפשו בגדר אחרת שאין למעלה ממנה, והיא שנפשו תתחבר ותשתתף עם חלק הרע ותקוה לו בטבעה, וזה הוא גמר החלטת נפש אדם לכפור בעיקר ולעבוד עבודה זרה:

והוא מה שרמזו באומרו **בי יסיתך אחיך**, הוא חלק הרע שהוא מתאחה עם האדם מתחלתו קודם זואו בעולם, ואומרו **בן אבך** נתכוין להודיע מנין צא אה לזרה, ואמר **בן אבך**, שהיא אם כל קיי (בראשית ג ט), שהיא חוה שגרמה תערוכות הרע במקור הקדושה בחטא הראשון:

ובנגד גדר שני, שהוא מסית הנוול מחטא האדם כנזכר – אמר **או בנך או בתך**, הם תולדות מעשים רעים, שגם הם נקראים בנים זרים (האשע ז). ואמר **או בתך**, כי יש עצירות שיוולדו קטיגור במדריגת זכר ויש במדריגת נקבה, כפי כח החטא, כשהיה גדול יוליד כח הזכר, ולפי חלישותו יתייחס אליו כינוי הנקבה:

ובנגד גדר שלישי, שהוא קנין נפש רעה שתתלווה עם החוטא – אמר **או אשת חיקך**, ששוכנת בתוכו נפש רעה, ותגביר בו ההסתה להפעיל הרע:

ובנגד גדר רביעי, שהוא נטות הנפש וכלותה לחלק הרע שהיה בנפשו – אמר **רעך אשר בנפשך**, שאין גדר בין שניהם, אלא חלק הרע ונפשו בחינה אחת:

אופני ההסתה של היצר

ואחר הדרכות אלו יהיה כח במסית לדבר אליו כדברים האלה – **נלבה ונעבדה וגו'.** ודקדק לומר **בסתר**, להעיר כי המסית הוא מסתיר עצמו כי הוא המסית, ומדבר כמדבר דברי אהבה וריעות, ומראה טלפים כי לא להרע הוא מתכוין. ואומרו **לאמר נלבה פירוש**, לא שאומר בפירוש נלכה נעבדה, אלא אומר דברים מסותרים, ותכלית דבריו הוא לומר **נלבה נעבדה וגו'.** גם יערים במאמרו לומר **נלבה נעבדה** – שכולל עצמו עמו,

ומתחכם בזה לומר שגם הוא עד עתה לא היה מסכים לעבודה זרה, אלא מכאן ולהבא הוא רואה לעבוד, ובזה יחשוב האדם כי נפשו היא המדברת, ולא זולתה שהוא יצר הרע:

ואומרו **אשר לא ידעת**, פירוש צא בטענה נגד מה שנתחייב האדם בקבלת התורה שלא לעבוד אלהים אחרים, ואומר לו כי אין עליו החיוב אלא דוקא בעבודה זרה שידע וקבל שלא לעבודה, אבל עבודה זרה 'אלהים לא ידעו' בעולם אין עליו טענת מה שקבל שלא לעבוד, כי לא עלה זה על דעת אז כשקבל. והוא אומרו **אשר לא ידעת אתה**, ולא אתה לבד, אלא **ואבותיך** גם הם כשקבלו עליהם איסור עבודה זרה לא ידעו זו:

ואומרו **מאלהי העמים**, פירוש כי יצא בטענה להוכיח ממה שלפניו **מאלהי העמים אשר פביבותיכם**, כי יראו העמים שסביב ישראל יחנו בשלוח ובהלכה מרובה, ויאמרו אליו להדמות למה שלפניו. או יצא בטענה להוכיח הוכחה גדולה, והוא כשהיה עבודה זרה שנתפשטה בעולם שכל העולם או רובו עובדים אותה, כמו שאירע בזמנים אלו שמלכות אדום כולם עובדים וכו', והיא פינה גדולה, ולדברי רבותינו ז"ל (יומא י) שאמרו 'עתידה מלכות הרשעה שתתפשט בכל העולם', הנה עבודה זרה אחת בכל העולם מקצה הארץ ועד קצה הארץ, והסתה זו עמה טענה להוכיח כי יש בה ממש חס ושלום:

העצות להנצל מהיצר הרע

אף על פי כן אמר לא תאבה לו וגו'. פירוש נותנת התורה עצה לאדם שימלט בה ממנו, אחד **לא תאבה לו**, פירוש על דרך אומרו (משלי א י) בְּנִי אִם יִפְתּוּךָ חַטָּאִים אֵל תִּצָּא, פירוש לא תכנס עמו בטענות, אלא שלילת הרצון בלא טענה, ועיין מה שפירשתי בפסוק ולא אבה (לעיל ב ז), וישלול שמוע דבריו עוד בזה. והטעם, שאם יכנס עמו בטענות, התמדת החושב תוליד תכונה הרע באדם:

ואומרו לא תחום וגו'. פירוש שצריך להרחיק ממנו כל אשר תאוו נפשו, אפילו דברים שאין בהם איסור, כדי לענות אדם נפשו, ולא יחוס ולא יחמול עליו לומר למה יענה נפשו ללא דבר, וה' הרקו לתאבון זה, והנה הגם שעיניו זה היא לנפש, עיקרו היא לאותו המתלווה לה, שהם כוחות המסיתים שזכרנו. והוא סוד התענית, שיתענה האדם לאבד כח הרע הדבוק בו, שהוא כח המסית האמור:

ואומרו **ולא תבסה**, פירוש על דרך מעשה של רב עמרם חסידא (קידושין פא.), שצעק 'נורא בי עמרם', ואספו יחד גם בְּנֵי אֶדְם גם בְּנֵי אֵיִשׁ (ע"פ תהלים מט ג) ובזה גרש ממנו מסית. והוא אומרו **לא תבסה עליו**, הכרז עליו וגלהו לעיני הכל, ובזה תהיה נמלט ממנו, כי בזה אתה הורגו, והוא אומרו **בי הרגו תהרגנו**:

ואומרו **ידך תהיה בו בראשונה להמיתו וגו'.** פירוש שלא הרקו אותך הכתוב לגלות מעשיו ולקרא כהחסיד 'נורא בי עמרם', אלא כשלא תשיג ידך, אבל כשתשיג להתענס כנגדו ולדחותו, אין לך להכלס בדרך זה, אלא **ידך תהיה בו בראשונה להמיתו**, על דרך אומרו (תהלים קט כב) וְלֹאֲנִי תָלַל

בִּי יְהִיָּה בֶּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ בְּאַרְצָהּ אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָהּ לֹא תֵאֲמִין אֶת לְבָבָהּ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדָהּ מֵאַחֶיהָ הָאֲבִיּוֹן: (טו, ז)

העניות היא בסיבת העשירים

אשר יגזור ה' באביונים. הגה כבר פירשתי בפסוק (שמות כב כד) אִם פָּסַף פְּלוֹה וְגו', שחלק העני מפקידו ה' ביד העשיר, וזה הוא עשרו שמופקדים בידו מעות העניים, והנה לפעמים יפקיד ה' מנת עני זה לאדם קרוב לאיש, ולא יטער בלקיחת פרנסתו ממנו, להיותו קרובו, גם לא יטערך לסובב נתיבות, וכשישפט ה' בלדק לענר העני – ירחיק לו פרנסתו באיש זר, גם ברחוק מקום, ויטערך האביון לסובב מעיר לעיר למצוא מקום אשר הכין ה' לו שם טרף נפשו. והוא אומרו **מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ**, או הגם שאינו אחיד – אלא הוא **בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ**, או הגם שאינו מעידך – **בְּאַרְצָהּ**:

או יראה אומרו **בְּאַרְצָהּ**, פירוש אפילו בארץ שהוא מקום העושר לכל ישראל, אף על פי כן ימצא זה אביון:

בִּי יְהִיָּה בֶּךָ אֲבִיּוֹן וְגו'. אומרו **בֶּךָ**, אולי שנתכוון לרמוז מאמרם ז"ל שאמרו (ב"ב י), **כִּי טַעַם שְׂבוּחַ ה' לִיסֵר לְאָדָם צְעוּלָם** הזה ביסורי העוני, הוא כדי שצאמלעותו יזכה חברו המפרנסו. והוא מה שרמז במאמר **בֶּךָ אֲבִיּוֹן**, פירוש בסיבתך צא לו העוני הגדול. ואומרו **מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ**, פירוש לא תחשוב בראותו אביון שהוא פחות, דע שהוא מהמיוחדים שבאחיד, ואין הוכחה מהעוני היותו שפל אחים:

ממון העניים מוקד אצל העשירים

וַטַּעַם שִׁסְיָה הַדְּרָגוֹת אֵלּוּ – מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ, [בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ], מֵאַרְצָהּ, הגם שרבותינו ז"ל אמרו (ב"מ עא.) שצא לומר 'ענייך ועניי עירך וקודמין' וגו', עוד אפשר לומר גם כן הדרגות הגזירות

סיבת הגלות והעצה ליגאל ממנה, וצפיית המשיח לגאלינו

ג. ופירוש **שְׁעָרֶיהָ**, על דרך אומרו (דברים כה ז) **וְעָלְתָה יְצִמְתּוֹ הַשְּׁעָרָה**. ואומרו **בְּאַרְצָהּ**, להעיר כי הורתו ולידתו בארץ ישראל הקדושה:

או יראה על זה הדרך, **אֲבִיּוֹן [וְגו'] בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ**, על פי דבריהם ז"ל שאמרו בספר הזוהר (זו"ח פר' נח מ.) וזה לשונם: 'אוי חדא קהילא או חדא כנישתא יתערון בתיובתא מיד אחי בן דוד', ע"כ. ומעתה **אֲבִיּוֹן** הוא תאב בדבר זה, שהוא אחד **שְׁעָרֶיהָ**, שזה יספיק למלכות תאוותו לצא דרינה. ואומרו **בְּאַרְצָהּ** העיר מקום תאוותו, היא ארץ הקדושה אשר ה' אלהיה נותן לה, שהוא תאב מתי תפקד העיר האונה (פנ"י ג א) חמדת הלבוש:

וַיֵּצֵא ה' לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל שְׂלָא יֵאֲמִין אֶת לְבָבוֹ וְגו', אלא יתחזק בכל עוז ותעלמות למלכות חשק האחד המיוחד, כי בצאמלעות מעשה בני אדם, ובפרט במלות הלדקה דכתיב (ישעי' נד יז) **בְּלִדְקָה תִּפְּוֹנִי**. וגמר אומר **מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ**, פירוש מסיבת אחיד האביון הידוע, שיעריך אדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ה' שמו חיים:

וּבְדֶרֶךְ רִמּוֹ יִרְמּוֹ, להעיר הערה גדולה על אחד המיוחד שבאומה, שאליו אנו מקוים ומאפים מתי יבא, והוא מלך ישראל משיחנו, אשר הוא אביון, וכבר נמשל לעני כאומרו (דברי ט טו) **עָנִי וְרָכֵב עַל חֲמֹר**. ורמז הדבר אשר יסובבנו להיות אביון, ואמר **בֶּךָ**, כי פירוש בסיבתך, כי עונותינו האריכו קילנו. גם רמז בחיבת **בֶּךָ**, כי הוא אביון בנו, שמתאוה מתי יבא לגאלנו, ולא ולמד ממה שאמרו רבותינו ז"ל במעשה רבי יהושע בן לוי, שכשראהו מלך המשיח שאלו על ישראל שבעולם, ואמר לו רבי יהושע בן לוי כי הם יושבים ומאפים ביאתו, וכששמע כן געה החסיד בצביה רבה מתשוקתו לצא לגאלם. ולזה רמז באומרו **מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ** שהוא המיוחד שבאחיד, על דרך שפירשו רבותינו ז"ל (תרגום יונתן) באומרו (בראשית טו ז) **בְּמַעַט שָׂכָב אֶחָד הָעָם**, שרמזנו לומר 'אחד המיוחד', שהוא מלך העם (ועיי' בר"י ה):

ואומרו **בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ**, להעיר אליו שהוא מיוחד שבסנהדרין, שאין כמוהו מורה, כאומרו (ישעי' יא ד) **וְאֶפְסָה בְּלִדְקָה וְגו',** וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְגו' אלא וְהָרִיחוּ בְּיָרֵאתָ יי (שם פס')

הפוחת ידו נפתחים לו שערי שפע

בִּי יְהִיָּה בֶּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחֵיהֶּ בְּאַחַד שְׁעָרֶיהָ בְּאַרְצָהּ אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָהּ לֹא תֵאֲמִין אֶת לְבָבָהּ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדָהּ מֵאַחֶיהָ הָאֲבִיּוֹן: בִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדָהּ לֹא וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטֶנּוּ דִּי מְחַסְרֵי אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ: (טו, ח-ז)

בִּי פֶתַח וְגו'. כריך לדעת מה נתינת טעם הוא זה ללבב אטום, ואולי שנתכוון לומר לו על דרך אומרו (משלי יא כד) **לֹא מִפְּנֵי וְנוֹסֵף עוֹד,** כי על ידי שפוחת הוא ידו פותחים לו שערי שפע. והוא אומרו **בִּי**, פירוש טעם שאני אומר כך שלא תאמין וגו', **בִּי**

בִּי פֶתַח וְגו'. כריך לדעת מה נתינת טעם הוא זה ללבב אטום, ואולי שנתכוון לומר לו על דרך אומרו (משלי יא כד) **לֹא מִפְּנֵי וְנוֹסֵף עוֹד,** כי על ידי שפוחת הוא ידו פותחים לו שערי שפע. והוא אומרו **בִּי**, פירוש טעם שאני אומר כך שלא תאמין וגו', **בִּי**